

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

دانشکده الهیات

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآن و حدیث

مراحل و شیوه های مطلوب دعوت به دین

از دیدگاه قرآن و روایات

استاد راهنما:

دکتر رقیه صادقی نیری

استاد مشاور:

دکتر صمد عبدالهی عابد

پژوهشگر:

صدیقه صدیق

بهمن ماه 1392

تبریز/ ایران

چکیده

دعوت به حق و رسیدن به کمال، یکی از موضوعاتی است که در زندگی، عقل و فکر انسان را به خود معطوف می‌سازد. قرآن کریم از همان آغاز نزول، به این نکته توجه نموده و خود را کتابی دعوت‌گر و مایه نجات و رشد خلق معرفی نموده است. (يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ) (احقاف، 30) فرا خواندن به سوی خداوند راهی است که همه پیامبران الهی پیموده و در آن راه با سختی‌ها و سرپیچی‌های زیادی از ناحیه سردمداران و استکباران مواجه گشته‌اند. اسلام هم که یک دین تبلیغی می‌باشد؛ باید هم پای مقتضیات و تحولات زمان دگرگون شود. قرآن کریم، با صراحت این وظیفه را بر عهده گروهی از امت خود می‌گذارد و می‌فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ؛ باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند! و آن‌ها همان رستگارانند.» (آل عمران، 104) از این رو یکی از مسئولیت‌های بشر در قبال دیگران، دعوت آنان به ایمان و کارهای صالح می‌باشد. این مسئولیت را می‌توان در ادامه خط رسالتی پیامبران تعریف کرد.

همان گونه که اصل وحی برای هدایت بشر ضروری می‌باشد؛ و بدون آن، راه یابی به حقیقت میسر نیست، شیوه و کیفیت ارائه آن نیز مهم می‌باشد. مهم‌تر این‌که؛ در عصر حاضر از سوی دشمنان، تهاجم فرهنگی وسیعی علیه دین اسلام انجام می‌گیرد و آنان همواره درصدد دور کردن مردم جهان به ویژه قشر جوان جامعه از دین و ایمان هستند. دانستن این نکته که با چه شیوه‌هایی می‌توان مسلمانان را در اعتقاد خود ثابت نگه داشت و غیر مسلمانان را به دین اسلام ترغیب نمود اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند.

مطالعه آیات قرآن کریم و تأمل در سیره و شیوه‌ی رهبری و هدایت انبیاء الهی ما را به این نتیجه می‌رساند که اصل دعوت در اسلام بر پایه شیوه‌های نرم می‌باشد؛ یعنی حکمت، موعظه، جدال احسن، مدارا و مسالمت و... اما زمانی که ظلم و فساد و دیکتاتوری در جامعه از بین نرفت و عده‌ای در صدد ایجاد موانعی برای گسترش نور اسلام و در پی هرج و مرج و ظلم و فساد باشند و با هیچ روشی به راه نیایند، در این صورت لازم است، جهت دفاع از ارزش‌ها و حقوق انسانی و نجات انسانیت از کفر و ظلم جنگید و راه را برای تبلیغ دین در میان مردم باز نمود.

واژگان کلیدی: دعوت به دین، امر به معروف، نهی از منکر، جهاد، حکمت، تبشیر و انداز

1 مقدمه
	فصل اول: کلیات
6 1- مفهوم شناسی
6 1-1- معنای دعوت
6 1-1-1- نمونه ای از آیات دعوت
7 1-2- تعریف تبلیغ
8 1-2-1- تفاوت ها و شباهت های دعوت و تبلیغ
8 1-2-2- توضیحی پیرامون تبلیغ و امر به معروف و نهی از منکر
9 1-3- مفهوم جهاد
9 1-4- مفهوم نرم و سخت
	فصل دوم: اهمیت دعوت به اسلام
12 1-2- اهداف دعوت به دین اسلام
12 1-1-2- ترویج توحید
12 1-2-2- ترغیب به عبادت
13 1-3-2- دعوت به اتحاد اسلامی
14 2-2- اهمیت دعوت به دین اسلام
16 3-2- پاداش دعوت و تبلیغ در روایات
16 4-2- نقش شیوه ها در دعوت به دین

فصل سوم: شیوه های نرم در دعوت به دین

19 مقدمه
20 3- شیوه های گفتاری
20 3-1- حکمت
22 3-1-1- تعریف لغوی و اصطلاحی حکمت
24 3-1-2- توضیحی پیرامون حکمت
25 3-2- جدال
25 3-2-1- تعریف جدال
26 3-2-2- شرایط و ویژگی های جدال احسن
28 3-2-2-1- نمونه ای از جدال احسن
29 3-2-3- جدال باطل
30 3-3- موعظه
31 3-3-1- تعریف موعظه
31 3-3-2- فرق موعظه و امر به معروف
32 3-3-3- موعظه نیکو
34 3-3-4- آداب پند و موعظه
35 3-3-5- وجه ترتیب در حکمت، موعظه و جدال
36 3-3-6- تبشیر و انذار

- 37 4-3- ساده گویی و پرهیز از تکلف
- 38 5-3- بیان مسائل مورد تفاهم
- 43 6-3- شرح صدر
- 44 7-3- سؤال کردن از مخاطب و مشارکت دادن او در بحث
- 45 8-3- توجه به سطح فهم و نیاز مخاطب
- 45 1-8-3- اعلام موضوع سخنرانی
- 46 9-3- پرهیز از شروع سخن با انتقادهای گزنده
- 47 2-3- شیوه رفتاری
- 47 1-2-3- اخلاص
- 47 2-2-3- مسامحه و نرمی
- 49 1-2-2-3- داستان حضرت موسی و هارون
- 50 3-2-3- تدریج در تبلیغ
- 51 1-3-2-3- صبر و استقامت
- 52 1-1-3-2-3- نوح (ع) اسوه صبر و استقامت
- 53 4-2-3- هماهنگی گفتار و عمل
- 55 5-2-3- فراهم کردن زمینه خردورزی
- 56 6-2-3- بصیرت زمانی
- 57 7-2-3- بهره گیری از هنر
- 57 8-2-3- تواضع و فروتنی
- 59 9-2-3- روش اسوه سازی - الگویی

62 جمع بندی و نتیجه گیری

فصل سوم: شیوه های سخت در دعوت به دین

64 4- جهاد در اسلام

65 1-4- معنای لغوی و اصطلاحی جهاد

66 2-4- جهاد در آیات قرآن

67 3-4- تعریف جهاد ابتدایی

68 4-4- تعریف جهاد دفاعی

68 5-4- جهاد ابتدایی و تبلیغ

73 6-4- مصداق جهاد ابتدایی در اسلام

74 7-4- اهداف جهاد در اسلام

75 8-4- تعریف حد

75 1-8-4- اقسام حدود الهی در قرآن

77 2-8-4- حدود الهی و عمومیت آن

78 3-8-4- فایده مندی اجرای حدود برای جامعه

80 9-4- قصاص

81 1-9-4- تعریف قصاص

81 2-9-4- قصاص یک ضرورت اجتماعی - اخلاقی

83 3-9-4- عفو در قصاص

- 83.....4-9-4- اخلاق و مقابله به مثل
- 84.....5-9-4- قصاص و مسئله تبلیغ و دعوت به دین
- 86..... جمع بندی و نتیجه گیری
- 87..... نتیجه گیری کلی
- 89..... پیشنهادات

مقدمه، تعریف و بیان مسأله

دین اسلام از همان آغاز، در جهت گسترش و نفوذ خود در میان مردم و سایر ادیان از عنصر دعوت استفاده نمود و توانست اقصی نقاط عالم را فرا بگیرد. یکی از مسئولیت‌هایی که خداوند بر عهده انسان قرار داده است؛ دعوت دیگران به ایمان و کارهای صالح می‌باشد. چنان که خداوند متعال در آیه 104 سوره آل عمران می‌فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند. و آن‌ها همان رستگارانند».

امروزه دشمنان اسلام و برخی نظریه پردازان و متفکران غربی به این نتیجه رسیده‌اند که دین اسلام خطر بزرگی برای آینده جهان محسوب می‌شود. لذا تبلیغات وسیعی علیه دین اسلام شکل گرفته است. از جمله تهمت‌هایی که به دین اسلام می‌زنند، این است که می‌گویند: اسلام دین شمشیر و زور است؛ نه دین دعوت. و از سویی دیگر؛ حتی در میان مسلمانان رفتارهایی مشاهده می‌شود که نشانه دوری آن‌ها از تعالیم اسلامی می‌باشد. امانت‌داری، عفو و گذشت، صداقت، رفتار نیک و... از جمله مواردی است که برخی مسلمانان از آن صفات جدا شده و از مسیر مستقیم حق منحرف گردیده‌اند که می‌توان گفت: یکی از دلایل آن‌ها استفاده دعوت‌کنندگان دینی از روش‌های نادرست و نامناسب تبلیغی می‌باشد. لذا اهمیت دارد دعوت‌کنندگان دین، از شیوه‌ای استفاده نمایند که اولاً؛ خود مؤمنان را در این دین ثابت نگه دارند. و ثانیاً؛ تبلیغات دشمنان علیه دین اسلام، که آن‌ها را دین خشن و غیر انسانی معرفی می‌کنند، خنثی نموده و نیز سعی در ترویج این دین در میان غیر مسلمانان نمایند تا تعداد مسلمین افزایش یابد. خداوند متعال در آیه 125 سوره نحل می‌فرماید: «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ»؛ با حکمت و اندرز نیکو، به راه‌پروردگارت دعوت نما؛ و با آن‌ها به روشی که نیکوتر است، استدلال و مناظره کن. پروردگارت از هر کسی بهتر می‌داند چه کسی از راه او گمراه شده است؛ و او به هدایت یافته‌گان داناتر است».

این پژوهش، در صدد است با مراجعه به آموزه های دینی (قرآن و سنت) روش های دعوت به دین اسلام را مورد کنکاش قرار دهد. آن چه مسلم است؛ اسلام در وهله اول برای جذب و حفظ مخاطب از روش های نرم دعوت بهره می گیرد؛ اما زمانی که ظلم و فساد و دیکتاتوری در جامعه از بین نرفت، با یک قیام مسلحانه به جنگ ظلم و ستم و گناه می رود. طبق فرموده خداوند در آیه 193 سوره بقره: «وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً؛ جنگ با کسانی انجام می گیرد که فتنه و آشوب به پا می کنند و خلق خدا را منحرف می نمایند». در ادامه همین آیه می فرماید: «وَ يَكُونُ الدِّينُ لِلَّهِ» پس بر مؤمنان و پیروان پیامبر (ص) است که برای استقرار قانون و حکومت الله مبارزه نمایند. (طباطبائی، 1417ق، 64/2)

ضرورت و اهمیت انجام تحقیق:

ضرورت انجام این تحقیق، زمانی احساس می شود که دشمنان در جامعه کنونی، تبلیغات گسترده ضد دینی و ضد اسلامی خود را در جهت تزلزل آرمان ها و باورهای دینی مردم انجام می دهند. آنان دین اسلام را دین زور و خشونت معرفی می کنند؛ که این امر باعث تردید افرادی که تمایل به پیوستن به دین اسلام را دارند، شده است. و از سویی دیگر؛ در میان مسلمین رفتارهایی مشاهده می شود که نشانه دوری آن ها از تعالیم اسلامی است. از این رو مسئله دعوت به دین مقدس اسلام اهمیت بیشتری می یابد. و آن چه که در این میان بسیار مهم است، شیوه های این دعوت است؛ زیرا این شیوه برخورد است که موجب می شود اندیشه ای را از فردی بپذیرند و از فردی دیگر قبول نکنند.

اهداف پژوهشی:

هدف کلی:

معرفی شیوه های مناسب قرآنی و روایی در دعوت به دین اسلام

اهداف جزئی:

- 1- معرفی انواع روش ها در دعوت به دین به مبلغان و داعیان دین
- 2- تبیین شیوه های نرم در دعوت (چرایی و چگونگی)
- 3- تبیین شیوه های سخت یا قدرت مآبانه در گسترش و نفوذ اسلام (چرایی و چگونگی)
- 4- استخراج نگاه ویژه قرآنی و روایی نسبت به مسئله دعوت

سؤالات و فرضیه های تحقیق:

سؤالات

- 1- شیوه های نرم در دعوت به دین اسلام کدام است؟
- 2- شیوه های سخت در دعوت به دین اسلام کدام است؟
- 3- آیا تعالیم قرآن و حدیث اجازه می دهد که برای تبلیغ غیر مسلمانان و مسلمانان از ابزارهای نادرست و غیر اخلاقی استفاده کرد؟
- 4- آیا برای رسیدن به اهداف تبلیغاتی خود، می توانیم مخاطبین را تحت فشار بمباران تبلیغاتی قرار دهیم؟
- 5- شیوه مطلوب استخراجی از آیات قرآن و روایات برای تبلیغ کدام است؟

فرضیه ها

- 1- شیوه های نرم مجموعه ای از عملکردهای گفتاری و رفتاری می باشد که جنبه غیر فیزیکی دارد. این روش ها عبارتند از: موعظه نیکو، جدال احسن، بلاغت در گفتار و...
- 2- روش های قدرت مآبانه که در مقابل شیوه های نرم قرار می گیرد، عنصر محوری آن را برخورد خشن و استفاده از زور تشکیل می دهد. مانند: جهاد، قصاص و...
- 3- اسلام دینی است که پایه های خود را بر صداقت و درستی و سایر ارزش های اخلاقی بنا نهاده است؛ بنابراین برای رسیدن به هیچ هدفی از ابزار نادرست بهره نمی گیرد. تبلیغ نیز از این مقوله خارج نیست.
- 4- هر چند در آیات قرآن کریم، تکرار از ابزارهای تبلیغ می باشد، لکن استفاده از این ابزار نباید به گونه ای باشد که از مخاطب، فرصت اندیشیدن و تشخیص را سلب نماید.
- 5- اسلام در وهله اول برای جذب و حفظ مخاطب از روش های نرم دعوت بهره می گیرد؛ اما گاه به ضرورت ممکن است این روش نرم توأم و همراه با روش های سخت یا قدرت مآبانه در گسترش و نفوذ اسلام باشد.

پیشینه نظری و تجربی موضوع:

در سال 1380 آقای احمد اسماعیلی طاهری از مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) رساله خود

را تحت عنوان «روش های مناسب برای دعوت به دین با تکیه بر آیات قرآن» به انجام رسانده است. ایشان تنها به بررسی برخی از موارد تبلیغ و دعوت قرآنی بدون تکیه بر روایات و مقایسه روش های نرم و سخت دعوت پرداخته اند؛ که این پژوهش با بررسی همه جانبه و مقایسه ای این امر به رفع نقیصه مربوط اقدام می کند.

روش انجام تحقیق:

روشی که در این پژوهش استفاده شده است، روش توصیفی و جمع آوری اطلاعات از نوع کتابخانه ای است که با استفاده از کتب تفسیری و حدیثی انجام خواهد گرفت.

روش گردآوری اطلاعات:

ابتدا فیش برداری اطلاعات مورد نظر صورت می گیرد، سپس اطلاعات به دست آمده پس از تنظیم در متن گنجانده می شود.

فصل اول

کلیات

1- مفهوم شناسی:

1-1- معنای دعوت:

دعوت از ریشه (د-ع-و) به معنای صدا زدن و تمایل نمودن به سوی کسی می باشد. هم چنین دعوت به معنای دعا، استغاثه و تقاضا از خداوند به کار می رود. و نیز به معنای فرا خواندن و دعوت کردن به چیزی می باشد. (مصطفوی، 1360ش، 221/3) در مفردات راغب نیز به همین معنا اشاره شده است: «الدعاء الى الشيء الحث على قصده» (راغب، 1412ق، 315)

1-1-1- نمونه ای از آیات دعوت:

در آیات قرآن کریم کلمه دعوت و مشتقات آن زیاد استعمال شده است. نمونه ای از این آیات عبارت اند از:

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَ نَهَارًا (نوح/5)

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي (يوسف/108)

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ (مائده/99)

وَ يَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَ تَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (غافر/41)

وَ إِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (مومنون/73)

وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (آل عمران/104)

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (نحل/125)

با دقت در این آیات می توان از ابعاد گوناگونی به مسئله دعوت پرداخت و آن را مورد توجه قرار داد:

1- دعوت کنندگان به حق عبارت اند از:

الف) انبیاء؛ طبق آیات شریفه: «ادْعُوا إِلَى اللَّهِ» (یوسف/108) «و الرسول يدعوكم» (آل عمران/153)

ب) مومنین؛ طبق آیه «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ» (آل عمران/104)

ج) جن؛ «یا قومنا أجبوا داعی الله» (احقاف/31)

2- دعوت کنندگان به باطل عبارت اند از:

الف) پیشوایان کفر؛ «أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ» (قصص/41)

ب) شیطان؛ «كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ» (لقمان/21)

ج) مشرکین؛ «أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ» (بقره/221)

آن چه که در این پژوهش به آن پرداخته شده است، شیوه های دعوت مؤمنین به حق می باشد.

2-1- تعریف تبلیغ:

تبلیغ، بلاغ و ابلاغ، سه واژه اند از یک ریشه به معنی «رسانیدن» (راغب، 1412ق، واژه بلغ)

"تبلیغ در مفهوم کلی آن عبارت است از رساندن پیام به دیگری از طریق برقراری ارتباط به منظور ایجاد دگرگونی در بینش و رفتار او. در تبلیغ صرف رساندن یک ایده مد نظر نمی باشد؛ بلکه «اقناع یا ترغیب» در آن نهفته است. هدف پیام رسان تنها ادای یک پیام نیست؛ بلکه مبلغ می کوشد مخاطب خویش را قانع ساخته و به هدف مورد نظر برساند و احساس و گرایش او را برانگیزاند." (رهبر، 1371ش، 81)

شهید مطهری نیز در تعریف تبلیغ چنین آورده است: "تبلیغ از ابلاغ است و ابلاغ، رساندن یک فکر یا پیام است، یعنی در مورد رسانیدن چیزی به فکر و روح و ضمیر و قلب کسی به کار می رود. لذا محتوای ابلاغ نمی تواند یک امر مادی و جسمانی باشد، حتما یک امر معنوی و روحی است، یک فکر و یک احساس است... تبلیغ خوب شناساندن و خوب رساندن است." (مطهری، 1384ش، 189/1)

1-2-1- تفاوت ها و شباهت های دعوت و تبلیغ:

تبلیغ بیشتر در مورد ابلاغ احکام، پیام ها و دستورات الهی به مردم که اغلب توسط انبیای الهی صورت می گیرد؛ به کار می رود. به عبارتی تبلیغ مأموریت پیامبران است. در آیات قرآن کریم نیز به این معنا به کار رفته است؛ مانند آیات: «وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ» (نور/54) «يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ؛ أَيِ پیامبر! آن چه از طرف پروردگارت بر تو نازل شده است، کاملاً (به مردم) برسان؛ و اگر نکنی، رسالت او را انجام نداده ای.» (مائده/67) «أَبْلُغْكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ؛ رسالت های پروردگام را به شما ابلاغ می کنم؛ و من خیر خواه امینی برای شما هستم.» (اعراف/68)

اما دعوت به معنای فرا خواندن به سوی حق و تلاش در جهت دادن انسان ها به سمت هدایت است. در تبلیغ، مبلغ پس از ابلاغ پیام، مأموریتش پایان می یابد؛ اما همین زمان، کار دعوت آغاز می شود. دعوت صرفاً ابلاغ پیام نیست؛ بلکه عبارت است از سعی در فهماندن و اقناع مخاطبان از طریق عمل و گفتار. شاهد این موضوع آیه 5 نوح می باشد؛ که خداوند از زبان حضرت نوح (ع) نقل می کند: «قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَ نَهَارًا فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا؛ (نوح) گفت: پروردگارا! من قوم خود را شب و روز (به سوی تو) دعوت کردم، اما دعوت من چیزی جز فرار از حق بر آنان نیفزود.» لحن آیه نشان می دهد که دعوت حضرت با دل سوزی، اصرار و تلاش فراوان همراه بوده و ابلاغ صرف نبوده است. (عباسی مقدم، 1371ش، 114) می توان گفت: دعوت، کشاندن فرد هست به سوی مطلوب؛ ولی تبلیغ القاء مطلوب به مخاطب است. (واسعی و... 1386ش، 31)

در حوزه معنای اصطلاحی، این دو واژه با هم برابر هستند؛ هر چند واژه تبلیغ بیشتر در زبان فارسی و واژه دعوت در زبان عربی کاربرد دارد.

در این پژوهش، دعوت و تبلیغ هر دو به یک معنی به کار رفته است. و آن خواندن کسی به دینی یا طریقی و رساندن او به راهی است که هدف مبلغ می باشد که در این جا هدف دعوت به دین مقدس اسلام می باشد.

1-2-2- توضیحی پیرامون تبلیغ و امر به معروف و نهی از منکر:

امر به معروف و نهی از منکر فرعی از فروع دین است که همه مسلمانان در درون جامعه خود در شرایط معینی مأمور به انجام آن هستند؛ ولی در تبلیغ و دعوت، حیطة عمل اعم از درون و برون جامعه اسلامی، و مخاطبان نیز اعم از مسلمانان و غیر مسلمانان می باشد. در امر به معروف و نهی از منکر، مخاطب به وظیفه خود آگاه است و یا جاهل نسبت به جزئیات آن می باشد و این جهل از روی قصور است. یا در عین آگاهی کامل، عامل به علم خود نیست؛ و واجبی را ترک می کند یا حرامی را انجام می دهد؛ ولی در دعوت، گوئی مطلبی تازه به مخاطب ارائه می شود که تا آن زمان از آن اطلاعی نداشته است. می توان گفت: تشویق به خوبی ها و منع از بدی ها اشاره به امر به معروف و نهی از منکر، ولی شناساندن خوبی ها و ترسیم بدی ها که نوعی آگاهی دادن است، از ویژگی های دعوت به شمار می آید. (خندان، 1374ش، 97)

به تعبیر شهید مطهری (ره) تبلیغ مرحله شناخت است؛ ولی امر به معروف و نهی از منکر مربوط به مرحله اجرا و عمل است. از نظر تبلیغ، وظیفه هر مسلمان این است که هر کس به نوبه خودش حامل پیام اسلام است. اما وظیفه هر مسلمان در مورد امر به معروف و نهی از منکر این است که جزء قوه مجریه این پیام است؛ که باید آن را در جامعه به مرحله عمل و تحقق برساند. (مطهری، 1384ش، 193/1)

1-3- جهاد:

جهاد واژه ای عربی است از ریشه (ج- ه- د) یعنی طاقت و نیرو و مشقت و سختی. مفهوم اصطلاحی این واژه در متون دینی، به معنای پرداختن و صرف نیرو برای دفع دشمن و راندن اوست. (راغب، 1412ق، 208/1) هم چنین به معنای مبارزه کردن در راه خداوند، با جان و مال با هدف گسترش اسلام و یا دفاع از آن می باشد. (طریحی، 1375ش، 31/3)

1-4- نرم و سخت:

این دو اصطلاح بیشتر در علوم مربوط به رایانه، هوش مصنوعی و... به کار می رود که در این علوم روش های سخت، برآمده از طبیعت و نحوه رفتار ماشین است. و در مقابل، شیوه های نرم، به انسان و تدابیر او به منظور حل و فصل مسائل اتخاذ شده از سوی ذهن اختصاص پیدا می کند. هم چنین امروزه این دو واژه در علم سیاست برای جنگ نرم و جنگ سخت که در مقابل هم دیگر قرار دارند، مورد

استفاده قرار می گیرد که در آن، منظور از جنگ نرم، هر گونه اقدام نرم، روانی و تبلیغات رسانه ای است که جهت ایجاد تغییر در اصول و رفتار یک نظام یا تغییر نظام، جامعه هدف را نشانه گرفته و بدون درگیری و استفاده از زور و اجبار به انفعال و شکست وا می دارد.

این دو واژه در سال های اخیر وارد علوم انسانی نیز شده است. و هدف ما در این پژوهش معنایی است که در این علم مورد استفاده قرار می گیرد. از این رو به رفتارهایی که بر مبنای تفکر، زبان و عقل می باشد، نرم گفته می شود، و در مقابل آن، به رفتارهایی که مبتنی بر خشونت و زور می باشد، سخت گفته می شود.